

مقدمه مترجم

باستانشناسی، رشته علمی جالب توجه و پرهیجانی است؛ زیرا تمام تحولات و تغییرات مربوط به انسان و جوامع انسانی را اساساً مورد بررسی و مطالعه دقیق و جامع قرار می‌دهد. در میان رشته‌های مختلف علوم اجتماعی، باستانشناسی تنها رشته‌ای است که رفتار انسانی را از طریق تحلیل فرهنگ مادی انسان در دورانهای گذشته بررسی و بازسازی می‌کند، و به مقایسه و مطالعه آن با انگاره‌های رفتاری انسان کنونی می‌پردازد.

گای گیبون، 1984¹

اکنون، قدمت دورانهای گذشته انسان به بیش از 2/5 میلیون سال بالغ گردیده؛ آغاز کشاورزی حداقل به حدود ده هزار سال پیش تخمین زده شده؛ و اقوام «مایا» به عنوان اقوامی متجاوز و خونخوار شناخته شده‌اند. باستانشناسان حرفه‌ای که در سالهای گذشته صدها نفر بودند، امروز به هزاران نفر بالغ شده‌اند و غالباً هم از آموزشها و تحصیلات کامل و جامع دانشگاهی و تخصصهای لازم برخوردارند، و [نیز] به مدیریت برنامه‌ها و طرحهای تحقیقاتی و آموزشی، و هدایت و سرپرستی کاوشها و مطالعات باستانشناسی در سراسر جهان اشتغال دارند.

تحولاتی که طی سالهای اخیر در زمینه‌های مختلف علمی روی داده، جهت جریان و مفهوم مطالعه و تحقیق را نه تنها در باستانشناسی، بلکه در تمام رشته‌های علمی و تخصصی، و جنبه‌های مختلف زندگی انسان تغییر داده است؛ از جمله رایانه‌ها (کامپیوترها) و روشهای علمی جدید، میزان انجام بررسیها و تحقیقات را تا حد قابل توجهی افزایش داده و سبب تسریع در دستیابی به نتایج تحقیقات شده‌اند. اکنون استفاده از رایانه در مطالعات و تحقیقات باستانشناسی به صورت روش و ابزاری بسیار مهم و اجتناب‌ناپذیر است؛ به طوری که حتی برای از هم گشودن نوارهای کتانی پیچیده شده بر روی اجساد مومیایی شده مصر باستان یا مناطق دیگر، از رایانه‌ها استفاده کرده و نتیجه گرفته‌اند.

گرچه از «اشعه ایکس»² هم جهت بازکردن نوارهای دورتادور اجساد مومیایی شده استفاده می‌شود، ولی کاربرد رایانه در این زمینه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اکنون با ابداع و گسترش تصویربرداری «کت اسکن»³، اجساد مومیایی شده را از هر جهت عمیق‌تر و گسترده‌تر مطالعه می‌کنند. پژوهشگران «مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو»⁴ [مثلاً] برای تحلیل و بررسی طول و عرض یک جسد مومیایی شده به کمک «کت اسکن» در مقیاس سه میلیمتری تصویربرداری کرده‌اند و سپس یک رایانه نیز تصاویر را به شکل تصویر سه بُعدی مربوط به جسد شخص مومیایی شده تهیه و تنظیم نموده و در اختیار پژوهشگران قرار داده است. «رایانه» در بررسی و بازسازی تمدنهای گذشته، به باستانشناسان بسیار کمک کرده است؛ که نمونه مهم آن در تحقیقات مربوط به بازسازی معبدی متعلق به اقوام «مایا» در منطقه جنگلی گواتمالا، به منظور

1. Guy E. Gibbon, 1984.

2. X-Ray

3. Cat Scan

4. Chicago Oriental Institute

تشخیص دقیق محل و ابعاد معبد، مشاهده می‌شود.

بررسی زمینه‌ها و موارد مختلف تحقیق و اکتشاف در باستانشناسی طی پنجاه سال گذشته، تحولات شگفت‌انگیزی را آشکار می‌سازد که لزوماً باید از یک سو در هر درس و بحث مربوط به باستانشناسی، و از سوی دیگر در بررسی و مطالعه تاریخ و سابقه تحولات و پیشرفت‌های علمی جهانی در نظر گرفته شود. ابداع روش علمی تاریخگذاری توسط «ویلارد لیبی»¹ در اواخر دهه 1940، منجر به دریافت جایزه نوبل گردید و سبب تغییر و تحول عظیمی در تاریخگذاری باستانشناسی شد. تاریخگذاری با استفاده از روش کربن 14، تاریخگذاری دقیق نسبی را در ارتباط با دورانی بالغ بر چهار هزار سال گذشته و حتی اواخر دوران یخبندان، استقرارهای اولیه در منطقه امریکا، منشأ کشاورزی و آغاز تمدن و شهرنشینی به وجود آورد. تحقیقات و کاوشهای باستانشناسی «کاتلین کانیون»² و «رابرت برایدوود»³ در مورد منشأ و آغاز کشاورزی در دره آردن و اطراف کوههای زاگرس بسیار جالب توجه و حائز اهمیت بود و به حدود هشت هزار سال پیش مربوط می‌شد. مقارن با این تحقیقات، «برایدوود» سرپرستی گروه تحقیقات چند رشته‌ای را در منطقه «جارمو» - که یک محل دوران نوسنگی (نئولیتیک) حوزه زاگرس بود - به عهده گرفت و متخصصان زمین‌شناسی، گیاه‌شناسی، حیوان‌شناسی، و رشته‌های علمی دیگر را برای نخستین بار در عرصه تحقیقات و کاوشهای باستانشناسی با هم در یک محل جمع کرد.⁴ علوم طبیعی و بازسازی اوضاع اقلیمی نیز به موارد استفاده از رشته‌های مختلف علمی در باستانشناسی اضافه شده‌اند. تحلیل دانه‌ها و گرده‌های گیاهی، اندازه‌گیری تاریخهای رادیوکربن با استفاده از شمارش حلقه‌های درختان، حیوان‌شناسی در باستانشناسی، یا باستانشناسی حیوانی، تشخیص از راه دور، و تحلیل ایزوتوپهای کربن، از جمله تحولات مهم دیگر در باستانشناسی بوده‌اند.

افزون بر این، تحولات روش حفاری باستانشناسی، نمونه‌گیری آماری، استفاده گسترده‌تر و روزافزون از رایانه‌ها نیز سبب گسترش دامنه تحقیق و افزایش میزان اطلاعات در مقایسه با گذشته شده است. اکنون یک باستانشناس بدون «رایانه کوچک قابل حمل»⁵، و وسایل و تجهیزات پیشرفته علمی و بدون آگاهی از فناوری در مورد تحقیق و سنجش، وارد میدان تحقیق و اکتشاف نمی‌شود.

«گراهام کلارک»⁶ از دانشگاه کمبریج، طی سالهای 1949 تا 1951، در محل قدیمی «استار کار»⁷ واقع در شمال شرقی انگلیس، به بررسی و بازسازی اوضاع و شرایط طبیعی منطقه پرداخت و با استفاده از روش تاریخگذاری رادیوکربن، تاریخ 8250 پیش از میلاد را در مورد قدمت محل تعیین نمود. در قلمرو باستانشناسی دنیای جدید امریکا، باستانشناسی از دانشگاه «هاروارد»⁸ به نام «گوردون ویلی»⁹

1. Willard Libby

2. Cathlyn Canyon

3. Robert Braidwood .

4. multidisciplinary approach

5. lap top computer

6. Graham Clark

7. Star Carr

8. Harvard University

9. Gordon R. Willey

طرح تحقیق علمی مهمی را در منطقه جنوب شرقی امریکا آغاز کرد که همزمان با این تحقیق، حوزه جدید تحقیقاتی در باستانشناسی وارد عمل شد و بسرعت گسترش پیدا کرد و اکنون به صورت یک رویکرد مهم و اساسی به شمار می‌آید.

تحقیقات «میری لیکی»¹ در سال 1959، منجر به کشف بقایایی از شجره «آسترا لویی تسین»²ها مربوط به حدود 1/75 میلیون سال پیش در دره «اولدوویی»³ در تانزانیا شد، که تحولی شگفت‌انگیز در حوزه مطالعات مربوط به تطور انسان به وجود آورد. اکتشافات سنگواره‌ای در منطقه شرق آفریقا طی پنجاه سال گذشته نیز، میزان آگاهی، زمان و منشأ تحول انسان را به دو برابر افزایش داده است.

طی نیم قرن گذشته، متوجه شدیم که باستانشناسی مبتنی بر تحقیق و بررسی علمی چند رشته‌ای، تنها راه علمی شناخت تغییر و تحول فرهنگی انسان در دوره‌های گذشته است. طی سالهای گذشته، باستانشناسی مرتباً دستخوش تغییر و تحول بوده، که از جمله می‌توان به تهیه و تأمین هزینه‌های تحقیق و مطالعه، ویران‌سازی آثار و منابع مربوط به دوره‌های گذشته، و نیاز به ارزیابی مجدد اصول و رویکردهای اخلاقی و انسانی دست‌اندرکاران امور و برنامه‌های باستانشناسی اشاره کرد. اکنون سرخپوستان مناطق امریکای شمالی، بومیان استرالیا و مناطق دیگر جهان، ارزش و اعتبار باستانشناسی را در زمینه رویکرد بازسازی سابقه و زمینه سنتی اقوام، زیر سؤال برده‌اند و در این مورد که درباره اصل و منشأ فرهنگ بومیان و اقوام اصلی نیازی به علوم غربی ندارند، به بحث و تبادل نظر پرداخته‌اند و در این راستا زمینه جدیدی از روش بررسی و تحقیق در باستانشناسی پدید آمده است.

مردم اکنون در مورد اینکه باستانشناسی در طول قرن بیست و یکم همچنان باقی خواهد ماند یا نه، بحث می‌کنند. در پاسخ به این پرسش باید بگوییم چنانچه کشفیات و اقدامات و تحقیقات علمی پنجاه سال گذشته از ارزش و اعتبار برخوردار بوده و در بررسی و بازسازی و نگهداری میراث فرهنگی بشر نقشی داشته، پس بقا و اعتبار باستانشناسی نیز طی قرون آینده قطعی و مسلم خواهد بود.

در حال حاضر، موضوع جدید و مهمی تحت عنوان «مدیریت منابع و مدارک فرهنگی» در تمام برنامه‌های آموزشی و تحقیقاتی بخشهای مختلف علوم اجتماعی و انسانی دانشگاههای جهان طرح و تنظیم گردیده و اجرا می‌شود و با توجه به پراکندگی، غنا، محتوا، و کثرت حجم منابع و مدارک باستانشناسی، از اهمیت و اعتبار خاصی برخوردار است؛ و حتی مقاطع تخصصی و آموزشی ویژه‌ای در سطوح دانشگاهی برای آن در نظر گرفته شده، و مشاغل و تخصصهای حرفه‌ای نیز در این حوزه به وجود آمده است.

بدون شک، خطر بزرگ و عمده‌ای که منابع و مدارک باستانشناسی را مرتباً تهدید می‌کند، نابودی منابع و مدارک باستانشناسی است که خوشبختانه «برایان فاگان»⁴ در کتاب حاضر، آن را بررسی کرده و فصل جداگانه‌ای را نیز به آن اختصاص داده است. اکنون موضوع جدید دیگری تحت عنوان «نجات» در باستانشناسی مطرح گردیده که در مورد جلوگیری و چاره‌اندیشی و حفظ آثار باستانی موجود، از خطر نابودی

1 . Mary Leakey

2 . Austra Lopithecine

3 Olduvai.

4 . Brian M. Fagan.

در پی اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه صنعتی، توسعه کشاورزی، سوداگری عتیقه‌جویان و موارد دیگر است. کتاب *سرآغاز، درآمدی بر باستانشناسی*¹ نوشته «برایان فاگان»، اکنون به چاپ نهم خود رسیده و در سال 1997 میلادی توسط مؤسسه انتشاراتی «لانگمن»² انتشار یافته، و همچنان در ردیف مهمترین کتابهای مرجع رشته‌های مختلف علوم اجتماعی، بویژه رشته‌های باستانشناسی و انسان‌شناسی، در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی امریکا و سایر کشورهای جهان قرار دارد. «فاگان» استاد رشته انسان‌شناسی در «دانشگاه سانتا باربارا»³ در ایالت کالیفرنیا امریکاست و کتابها و مقالات زیادی درباره باستانشناسی و انسان‌شناسی تألیف کرده است و کتاب *سرآغاز، درآمدی بر باستانشناسی* از جمله تألیفات مهم و سودمند او محسوب می‌گردد. یکی از نکات بارز اعتبار این کتاب این است که طی پانزده سال که از آغاز چاپ اول آن می‌گذرد، اکنون (در سال 1997) به چاپ نهم رسیده و چاپ دهم آن نیز بزودی انتشار خواهد یافت یا احتمالاً در زمان انتشار متن ترجمه فارسی کتاب، چاپ دهم ممکن است منتشر و توزیع شده باشد.

مترجم امیدوار است این کتاب بتواند جوابگوی نیاز مبرم جامعه بزرگ دانشگاهی ایران به آخرین و جدیدترین متون و کتابهای علمی و تحقیقاتی در سطح جهانی باشد و مورد استفاده رشته‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران قرار گیرد.

با توجه به تنوع و گستردگی مطالب و نیز حجم کتاب *سرآغاز، درآمدی بر باستانشناسی*، پیشنهاد مترجم این است که دانشجویان و اساتید محترم حتی‌المقدور پیش از آغاز تدریس و مطالعه هر فصل کتاب، به بخش «خلاصه» در پایان هر فصل مراجعه نموده و در نهایت دقت و حوصله، و یادداشت‌برداری موارد مهم و اساسی در بخش مزبور، کار و جریان بحث و بررسی و تدریس کتاب را آغاز نمایند. همچنین در فصول مختلف کتاب در مورد طرح و تنظیم موضوعها و برنامه‌های آموزشی، موارد بسیار جالب توجه و مهمی جهت تحقیق و مطالعه وجود دارد که جهت طرح تحقیق و تنظیم برنامه‌های تحقیقاتی در سطح محلی و بین‌المللی، برای اساتید و محققان محترم مفید است؛ و دانشجویان را با جدیدترین و پیشرفته‌ترین مبانی و اصول تحقیق و بررسی، و زمینه‌ها و موارد مهم علمی و فرهنگی آشنا کرده، و آنها را برای ورود به عرصه علمی و تحقیقاتی در سطح جهانی آماده می‌نماید.

اصل واژه‌ها و اصطلاحات انگلیسی متن اصلی کتاب، عیناً در متن ترجمه نیز در نظر گرفته شده و سهولت مراجعه علاقه‌مندان به تحقیق و بررسی بیشتر و مراجعه به منابع کتابخانه‌ای را به وجود می‌آورد. منابع عمومی مندرج در متن اصلی نیز عیناً برای استفاده و دسترسی به آنها درج گردیده است.

ترتیب و شماره تصاویر متن اصلی کتاب، به منظور اجتناب از هرگونه خدشه و بی‌نظمی و نیز سهولت دسترسی به تصاویر، عیناً به همان صورت و ترتیبی که در متن اصلی توسط نویسنده کتاب تنظیم گردیده، در ترجمه آمده است.

در پایان هر فصل متن اصلی کتاب، منابعی جهت مراجعه و مطالعه بیشتر تحت عنوان «راهنمای مطالعه بیشتر» در نظر گرفته شده است، و جهت آشنایی و استفاده بیشتر اساتید و دانشجویان، این منابع عیناً به

¹ . In the Beginning: An Introduction to Archaeology (1997)

² . Longman

³ . Santa Barbara University

زبان اصلی در پایان هر فصل کتاب آمده است.

همچنین در پایان هر فصل متن اصلی کتاب، مطالب و موضوعهای آن فصل تحت عنوان «خلاصه فصل» در نظر گرفته شده که فهرست‌وار، و به صورتی کاملاً خلاصه و فشرده به موضوعهای اصلی مندرج در هر فصل اشاره می‌کند. این بخش از اهمیت خاصی برخوردار است؛ با مراجعه به آن و پیش از آغاز مطالعه هر فصل، در مورد مباحث هر فصل، تصویری در ذهن خواننده نقش می‌بندد و درک و مطالعه آن فصل را آسانتر می‌نماید.

لازم به ذکر است که در مواردی، با توجه به عدم هماهنگی و تطبیق برخی از موضوعهای متن اصلی کتاب با موازین و اصول فرهنگی و آموزشی جامعه ایران، از ترجمه آنها خودداری شده است. یادآوری می‌شود، با توجه به حجم زیاد کتاب و درسی بودن آن و نیز احتراز از هر گونه آسیب‌پذیری ناشی از ضرورت مراجعه مکرر، با مشورت و نظرخواهی گروه باستانشناسی سازمان مطالعه و تدوین (سمت)، کتاب در دو جلد منتشر می‌گردد:

جلد اول: از ابتدای کتاب تا پایان فصل دهم.

جلد دوم: از فصل یازدهم تا پایان فصل بیست و یکم (پایان کتاب).

دکتر غلامعلی شاملو

شهریور 1382

مقدمه نویسنده

بسیاری از مردم تصور می‌کنند باستانشناسی موضوعی رمانتیک یا سرگرمی‌ای پرجاذبه درباره اهرام مصر، نوشته‌های اسرارآمیز، و گنجینه‌های مدفون است. در واقع چنین تصویری از قرن نوزدهم آغاز شد که باستانشناسان و تمدنهای باستانی‌ای که به کشف آنها نائل گردیدند، به صورت پدیده‌هایی افسانه‌ای در آمد. امروز، پس از صد و پنجاه سال بررسی و مطالعه در زمینه باستانشناسی، این علم به صورت رشته علمی مهم و پُرجاذبه‌ای در آمده است، ولی شور و هیجان همچنان باقی است و مظاهر و جلوه‌های آن در شماری از بازسازیهای بسیار دقیق و گوناگون زندگی در دوران گذشته، در پرتو تلاش و کوشش علمی مشاهده می‌گردد. باستانشناسان اقدام به بازسازی شیوه‌های زندگی قدیمترین انسانها نموده، به بررسی و ثبت شماری از کهنترین نمونه‌های هنر در جهان پرداخته، جریانهای کشت غلات را مطالعه و طرح کرده، و حتی به بررسی و تحقیق وضعیت و جریان فضولات در جامعه شهرنشین امریکا پرداخته‌اند. من در این کتاب به توصیف نحوه اقدام و بررسی و تحقیق این گونه آثار در زمینه روشن ساختن حیات گذشته انسانی می‌پردازم.

کتاب سرآغاز ابتدا به معرفی پیشینه و روشهای باستانشناسی و اهمیت آن در زمان حاضر می‌پردازد. من در این کتاب به بحث درباره مفاهیم و روشهای علمی باستانشناسی می‌پردازم و نشان می‌دهم که

باستانشناسان چگونه فرهنگها را به عنوان بخشی از زمان و مکان به منظور توصیف و تفسیر دوران ماقبل تاریخ شرح می‌دهند. یکی از اهداف این کتاب، فراهم آوردن خلاصه جامعی در زمینه باستانشناسی برای افرادی است که دارای اطلاعات و تجربه اندک، یا فاقد تجربه و آگاهی لازم هستند. هدف دوم در کتاب حاضر، آگاه کردن خواننده کتاب از بحران عمده‌ای است که در این زمان باستانشناسی با آن مواجه است. تمام مناطق و حوزه‌های باستانشناسی حاوی آثار و مدارک محدود دوران گذشته‌اند و اگر نابود شوند، دیگر جایگزینی ندارند. ولی شور و اشتیاق عتیقه‌جویی افراد و افزایش دامنه فعالیت‌های انفجاری در عرصه ساخت بناها، راه‌ها، سد‌ها و غیره، هزاران حوزه باستانشناسی را در سراسر جهان نابود کرده است. بدون دسترسی به حوزه‌های بکر و دست نخورده باستانشناسی، احتمالاً نمی‌توانیم به تکمیل تصویری از گذشته بشر بپردازیم. بحران نابودسازی حوزه‌های باستانی، دارای همان اهمیت بحران نابودی محیط زیست و بوم‌شناختی است که با آن مواجه هستیم. کتاب سرآغاز، با هدف آگاه کردن شما (به عنوان خواننده) جهت برخورد مسؤولانه با میراث فرهنگی در طول زندگی نوشته شده است.

طی سالهای اخیر، باستانشناسی به صورت یک رشته علمی کاملاً پیچیده و برخوردار از زمینه‌ها و مزایای فناوری پیشرفته در آمده و در مقایسه با یک دهه گذشته، اکنون تعداد بیشتری باستانشناس حرفه‌ای شاغل و فعال وجود دارند. نتیجه این فعالیتها نه تنها اشباع و انفجار اطلاعات، بلکه توسعه و پیشرفت روشهای حتی پیچیده‌تر و دقیقتر برای بررسی دوران گذشته است. ما نمی‌توانیم حتی بخش کوچکی از این روشهای پُر جاذبه و کارآمد و غالباً گران را با توجه به محدودیت این کتاب بررسی کنیم و نیز نمی‌توانیم عمیقاً به مطالعه روشهای پُرتوان آماری و رویکردهای رایانه‌ای رایج در عرصه باستانشناسی امروز بپردازیم. کتاب حاضر، اصول و مبانی اساسی رشته باستانشناسی؛ یعنی حتی اهمیت کاربرد یک بیلچه در حفاری، سیستم ثبت و ضبط لیزری، یا برنامه طراحیهای پیچیده رایانه‌ای مربوط به گذشته را مورد توجه و بررسی قرار می‌دهد. امیدوارم شما موضوعهای مورد علاقه‌تان را در جریان دوره‌های درسی پیشرفته‌تر و تخصصی‌تر باستانشناسی، از طریق مراجعه به تعدادی از کتابها و مقالات مهمی که در فهرست منابع انتهای کتاب آمده و نیز با توجه به راهنمای مطالعات بیشتر در پایان هر فصل، دنبال کنید.

فصول کتاب با خلاصه‌ای از فهرست موضوعها و مفاهیم اصلی پایان می‌پذیرد. طرحها و تصاویر هر یک در جای خود موضوعهایی را که در متن شرح داده شده است روشنتر می‌کند. حتی‌الامکان از واژه‌ها و اصطلاحات تخصصی استفاده نشده و هر واژه و اصطلاح جدید در همان مرحله نخست تعریف و تفسیر شده است. افزون بر این، واژه‌نامه‌ای در پایان کتاب آمده که به ارائه تعاریف واژه‌های به‌کار رفته در متن و نیز احیاناً واژه‌هایی که ممکن است در منابع دیگری با آنها روبرو شوید، می‌پردازد.

من این کتاب را به دو دلیل عمده بر اساس منابع کاملاً انگلیسی‌زبان نوشته‌ام: نخست اینکه، مطالعاتم در گستره ادبیات وسیع باستانشناسی لزوماً جنبه گزینشی داشته و اکثراً به زبان انگلیسی بوده است. ثانیاً، برای اکثر شما زبان انگلیسی زبان بومی و مادری به شمار می‌آید. گرچه تواناییهای زبان‌شناختی و زمان، این کتاب را در جهت تلاشها، کوششها و نوشته‌های باستانشناسان انگلیسی‌زبان سوق داده است، ولی باستانشناسی در واقع یک فعالیت جهانی است که با صرف نیروی زیاد و هوشمندی هر ملتی، در هر گوشه‌ای از جهان رهبری شده و به سرانجام می‌رسد.

با امید به اینکه شما هم به همان میزان که من بهره‌مند شده‌ام، از دنیای باستان استفاده نمایید و لذت ببرید، در سیر و سفرتان در عرصه باستانشناسی آرزوی موفقیت دارم!

برایان فاگان

سخن نویسنده با استادان

هنگامی که در سال 1968 نوشتن این کتاب را آغاز کردم، هرگز تصور نمی‌کردم که بعد از گذشت یک ربع قرن، همچنان چاپ و منتشر گردد؛ و روزی فرا رسد که به تجدید نظر چاپ نهم آن بپردازم. معمولاً تألیف کتابهایی از این دست، خارج از حد و توان یک فرد است و در این میان اساتید و دانشجویان بسیاری از طریق ارائه پیشنهادهای و انتقادات، یا حتی ارائه نسخه‌هایی از آثار و نوشته‌های خود، اینجانب را یاری نموده‌اند؛ که از انتقادات و حمایت‌های صمیمانه آنها سپاسگزارم. کتاب سرآغاز در واقع اثری متعلق به مؤلف و خوانندگان است.

رویکردهای تازه به باستانشناسی

چاپ نهم کتاب سرآغاز گرایش چشمگیر به باستانشناسی را طی سالهای اخیر نمودار می‌سازد که شامل توجه و تأکید بیش از پیش بر روشهای غیر مخرب مربوط به تحقیقات دوران باستان است. در این زمینه می‌توان از وسایل و تجهیزات «سنجش از راه دور»¹ نام برد که در عین پیچیدگی، مورد استفاده بسیار دارد. آگاهی فزاینده‌ای نیز پیرامون توجه و صرف وقت بیشتر در زمینه حفظ و نگهداری آثار و مدارک باستانشناسی که به سرعت در حال نابودی است، مشاهده می‌گردد. همزمان، قوانین جدید مربوط به آثار باستانی و افزایش موج انتقاد و اعتراض از طرف سرخپوستان امریکا و دیگران، نه تنها زمینه مساعد و امیدبخشی در مورد رعایت موازین اخلاقی در باستانشناسی و نیز راههای انجام و ادامه باستانشناسی منطقه امریکای شمالی به وجود آورده، بلکه زمینه‌های روابط میان باستانشناسان دنیا را با افراد بومی و محلی نیز پدید آورده است، [بنابراین] این مسأله که نظریات باستانشناسی به جای توجه و تأکید بیشتر درباره مسائل و موضوعهای کلی جریانهای تغییر و دگرگونی فرهنگ، بر باستانشناسی مردمی تأکید دارد، تصادفی نیست. آثار این تأکید و توجه در تحقیقات و مطالعات جدیدی در مورد جنسیت، قومیت، نابرابری، و نیز در زمینه پذیرش نه چندان سریع «باستانشناسی شناختی»² نمودار می‌گردد که به عنوان یک گرایش نظری عمده، بعضاً «باستانشناسی ذهنی یا فکری»³ نیز نامیده می‌شود. قابل توجه است که در مورد نظریات و روشهای باستانشناسی، باستانشناسان به گروههای مختلفی تقسیم می‌شوند؛ یک گروه به مطالعه گسترده نظریات می‌پردازد و

¹ .remote sensing

² cognitive archaeology

³ archaeology of mind

گروه‌های دیگر، با اتخاذ روش‌های پیچیده‌تر، به تحقیقات و مطالعات تجربی می‌پردازند که سال‌های متمادی نیز ادامه داشته است. باستان‌شناسان مباحثات وسیعی را در مورد آینده علم باستان‌شناسی و نقش آن در دنیای معاصر آغاز کرده‌اند که انگیزه آن تا حدودی مربوط به اوضاع و احوال زمانی است که در آن زندگی می‌کنیم. آنچه در قلمرو علم باستان‌شناسی روی می‌دهد، در بسیاری از علوم دیگر نیز اتفاق افتاده و علم زیست‌شناسی⁴ هنوز درگیر این رویدادهاست: تحول و توسعه نظریه‌ها و روش‌های ویژه و علمی باستان‌شناسی نه تنها سبب افزایش شناخت ما از گذشته شده، بلکه آگاهی ما را در مورد خودمان افزایش می‌دهد. چنین جریان‌هایی سبب تخصصی شدن هر چه بیشتر «روش‌های فناوری»⁵ و تحقیقات جهانی شده است. خواهش من این است که دانشجویان سعی کنند درباره باستان‌شناسی به عنوان یک «اینترپرایز»⁶ بیندیشند، نه به عنوان یک رشته فعالیت‌های نامرتب. افزون بر این، [استادان] آنها را تشویق کنند که همه چیز اعم از تصاویر کوچک و بزرگ را در نظر بگیرند؛ زیرا بزرگترین پیشرفت‌ها در کلیه علوم و بویژه در علم باستان‌شناسی صرفاً از روی تقلید کورکورانه یا تخصصی عمل کردن به نتیجه نرسیده، بلکه در اثر الهامات و مکاشفه‌های ناشی از نگرشی گسترده روی داده است.

تغییر در چاپ نهم

در چاپ نهم کتاب *سرآغاز* صدها تغییر داده شده که بسیاری از آنها تجدید نظر در مباحث مربوط به روش‌ها، نظریه‌ها، و موارد کار و تحقیق عملی است. بر اساس دیدگاه‌ها و پیشنهادها خوانندگان، طرح و متن چاپ‌های قبلی را حفظ کرده‌ام. علی‌رغم ادغام برخی فصلها در فصلهای دیگر، طرح متن حاضر همچون طرح چاپ‌های هشتگانه قبلی، برای اکثر خوانندگان و علاقه‌مندان قابل استفاده و مطلوب بوده است. ولی به هر حال، به پیشنهاد خوانندگان، مبحث مربوط به آثار و مدارک باستان‌شناسی و مباحث عمده دیگر را در بخش‌های میانی کتاب آورده‌ام؛ به طوری که پیش از مبحث مربوط به زمان و مکان آمده است. در تصاویر کتاب تجدید نظر کرده و سعی شده است از عکس‌های جدیدتری استفاده شود. علی‌ای حال، رنج حاصل از محرومیت نگارش کتابی مطلوب درباره موضوعهای مختلف با توجه به کمبود منابع مالی در استفاده از تصاویر و نیز محدودیت فضا در ارائه طرح مناسب، همچنان به قوت خود باقی است. در چاپ نهم کتاب *سرآغاز* تعدادی تغییر عمده نیز صورت گرفته است: مبحث مربوط به «تشخیص از راه دور» را بیشتر کرده‌ام، مطالب بیشتری به مباحث سازمان اجتماعی، بازرگانی، و مذهب افزوده‌ام و فصل جدیدی نیز به بحث «باستان‌شناسی جنسیت و گروه‌ها»، که زمینه یک بحث مطلوب در حال توسعه در باستان‌شناسی است، اختصاص داده‌ام. ظهور «باستان‌شناسی شناختی» به عنوان یک رویکرد نظری اساسی، در واقع رهنمون امیدبخش آینده است. بحث و تبادل نظر درباره بازگرداندن بقایای استخوانها و آثار و وسایل تدفینی⁷ به مکانها و کشورهای اصلی آنها و نیز فصل بیستم را که درباره «مدیریت منابع فرهنگی»⁸ بود، و نمودار آخرین تغییرات قانونی در این فصل را

4 .biology

5 high-tech methods

6 Interprise

7 . repatriation of burials and funerary artifacts

8 . cultural resource management

مورد تجدید نظر قرار داده‌ام. برای کسانی که علاقه‌مند به مطالعه بیشتر درباره موضوعهایی هستند که به طور خلاصه در کتاب مطرح شده، مانند چاپهای قبلی، فهرست کوتاهی برای بررسی و مطالعه و رجوع به منابع بیشتر آمده است. به لحاظ محدودیت فضا، از طرح و بحث هر رویکرد دیگری در کتاب معذورم.

کتاب حاضر اثری قطور، مشتمل بر مباحث بسیار است. به راحتی ممکن بود که این کتاب به صورت فهرست کسالت‌آمیزی از نظریات و روشهای باستانشناسی درآید و شامل هزاران صفحه نیز بشود. ولی، آنچنان که باستانشناس برجسته «مورتیمر ویلر»⁹ اظهار می‌دارد: «باستانشناسی خشک و بی‌محتوا در واقع خشکترین و بی‌محتواترین خاکی است که وجود دارد»؛ بنابراین، تماماً سعی کرده‌ام تا این کتاب را به صورت جالب توجهی ارائه کنم و موارد کسالت‌آور و خسته‌کننده را به حداقل برسانم. در جهت رعایت ایجاز و اختصار، ناگزیر به طرح و بحث عجولانه موضوعهایی مانند زمینه توان و نمونه‌گیری جمعیتی بوده‌ام و از طرح و بحث روش شناختیهای تجربی نامأنوس که موجب افزایش تعداد صفحات ادبیات باستانشناسی می‌شود، خودداری کرده‌ام. گرچه این مباحث مهم و ارزشمندند، ولی بسیاری از آنها مستقیماً با اهداف اساسی مطرح شده در این کتاب ارتباطی ندارند. من شرح و بسط موضوعهایی را که خواننده تصور می‌کند درباره آن توضیحی داده نشده، به خود شما واگذار کرده‌ام، و از شما می‌خواهم در مورد بحران فزاینده مربوط به آثار و مدارک باستانشناسی بیشتر توجه کنید. این موضوع در تمام دوره‌های مقدماتی تحصیلی توجه جدی و کاملی را از هر جهت می‌طلبد، و این مهم [معمولاً] در حالی صورت می‌گیرد که خود دانشجویان نیز با اندیشه و تجربه کشف آثار و گنجینه‌های مدفون یا جمع‌آوری آثار و اشیای باستانی برخورد کرده و درگیر چگونگی حل مسائل مربوط می‌شوند. هر دوره درسی در باستانشناسی باید در مورد مسؤولیت حفظ گذشته به طور عاطفی و احساسی توسط افراد جامعه و متخصصان، برنامه‌ریزی و طراحی شده باشد. به همین دلیل است که این کتاب با شرح و بسط قاطعی در مورد اصول و مقررات اساسی رفتار در باستانشناسی برای همگان پایان می‌پذیرد.

کتاب سرآغاز طیف گسترده‌ای از نظریات و روشهای باستانشناسی را بررسی می‌کند. در اولین چاپها تصمیم گرفتم از حمایت درباره نظریات مختلف باستانشناسی خودداری کنم، ولی در عین حال سعی کردم ضمن تشویق دیدگاههای اساتید در جهت تقویت متن کتاب، مبنایی به آنها ارائه نمایم. این تصمیم من از طرف بسیاری از خوانندگان کتاب نیز حمایت شد و یکی از خوانندگان در یکی از چاپهای گذشته کتاب، چنین اظهار کرد: «این کتاب با سرگرمی همراه است» تاووم چنین زمینه‌ای مستدام باد.

منابع الحاقی به کتاب

متن درسی ویژه استادان و بانک آزمونها را که «پروفسور کاترین کرووز - یوریب»¹⁰ از «دانشگاه ایالتی آریزونا شمالی»¹¹ تهیه کرده است، در دسترس هیأت علمی دانشگاهها قرار دارد. این متن درسی شامل موضوعهای زیر است: خلاصه هر فصل؛ پیشنهادهایی در مورد تدریس؛ فهرست اصطلاحات مهم به صورت تشریحی؛ بانک آزمونی شامل سؤالات چند جوابی، پاسخهای کوتاه، و پرسشهای تشریحی.

⁹. Sir Mortimer Wheeler

¹⁰. Professor Kathryn Cruz-Urbe

¹¹. Northern Arizona State University

سپاس و قدردانی

چاپ حاضر این کتاب نیز مثل همیشه مرهون زحمات و راهنماییهای عده زیادی از باستانشناسان حرفه‌ای و دانشجویان است. مکاتباتی نیز از استرالیا، اسلواکی و ژاپن داشته‌ام و خوشحالم که کتاب سرآغاز به زبان اندونزی نیز ترجمه شده است، و پاسخهای من به مکاتبات، پیوسته با انگیزه و جهت‌دار بوده است؛ و فقط امیدوارم که تلاشهایم در این راه با پذیرش و تأیید مخاطبانم همراه باشد. از دوست خوب و صمیمی‌ام «جورج مایکل»¹ برای تشویق و ایجاد انگیزه و نیز از افرادی² که متن کتاب را قرائت کرده‌اند، صمیمانه سپاسگزارم.

برایان فاگان

¹. George Michaels

². در اینجا از ذکر نام آنها خودداری شد، زیرا کمکی به خواننده ایرانی نمی‌کند ویراستار.